

folk/ed. Derg, 2020; 26(4): 1025-1028

Kitap Tanıtımı

Zygmunt Bauman: *Cemaatler**

(Çev.) Nurdan Soysal

Murat Batuhan Ezgü*

Sosyoloji alanında verdiği eserlerle tanınan Zygmunt Bauman'ın postmodernizm hakkında yaptığı çalışmalar disiplin açısından çok önemli bir yerde durmaktadır. Hatta bir sosyolog olarak Bauman, postmodernizm hakkında çalışmalarıyla öne çıktığını söylemek abartılı da olmaz kanısındayım. *Modernite ve Holocaust, Postmodern Etik, Cemaatler, Küreselleşme, Bireyselleşmiş Toplum, Akışkan Aşk, Modernlik ve Müphemlik* gibi eserleri Türkçeye çevrilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına dek Bauman Polonya'da yaşamıştır. Savaş milyonlarca hayatı etkilediği gibi Bauman'ı da etkilediği için Sovyetler Birliği'ne taşınan Bauman, savaş sonrasında dönerek Varşova Üniversitesi'nde doktorasını tamamlamıştır.

Bauman, siyasetle içli dışlı bir insandır. 1968 yılında Polonya Komünist Partisi'nden ayrılan Bauman, akademik açıdan zarar görür, politik nedenlerden dolayı sosyoloji profesörlüğü unvanını kaybeder. Savaşın yıkıcı etkisinden kaçan Bauman, bir kez daha göç etmek zorunda kalır, sıradaki durağı İsrail olur. İsrail'de çok uzun süre kalmayan Bauman, çeşitli ülkelerde bulduktan sonra 1971 senesinde Leeds Üniversitesi'nde çalışmalarına tekrar başlar. Leeds, Bauman'ın sosyoloji kürsüsüne tekrar sahip olduğu ve hayatının sonuna kadar yaşadığı yer olur.

Bauman'a göre bazı kelimeler, bazı duyguları yansıtır. Cemaat kelimesi böyle bir kelimedir. Cemaat kelimesi daima sıcak, iyi, güzel duyguları çağırıştırır. Bu duygulara ulaşmak için cemaatin içinde bulunmanız gerekir, kapının dışında öcüler, umacılar, savaşlar, felaketler

* İstanbul: Say Yayınları. ISBN: 978-605-02-0547-3, 168 sayfa.

** Bu kitap tanıtım yazısı, Murat Batuhan Ezgü tarafından yazılmıştır (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Antropoloji Yüksek Lisans Öğrencisi, batuhanezgu95@gmail.com).

vardır; kapının ardındaysa cemaat tüm sıcaklığıyla ve tüm güven dolu ortamıyla bireyi beklemektedir. Yapılması gereken tek şey kapıyı açmak, içeri girmek ve kapıyı sıkıca kapatmaktır.

Bauman'a göre içeride endişeye gerek yoktur çünkü endişe etmenize neden olacak hiçbir şey yoktur. Cemaatin bütün mensupları hemen her sıkıntınızda yardımınıza koşacak ve aynısını sizden bekleyecektir. İçeride güvensiz hissetmenize neden olacak hiçbir şey yoktur çünkü cemaat güvenli bir ortamdır, üstelik cemaat üyeleri daima birbirine destek olacaktır. "Dışarıda" yere düşürdüğünüz cüzdanınız, hızla "düşmanlarca" çalınabilir. "İçeride", cemaatin olduğu yerde düşürdüğünüz cüzdan, daha da hızlı şekilde size iade edilecektir. Yere düşerseniz insanlar sizinle alay etmeyecektir. Düşüşünüzden bile hızlı uzatılan eller, ayağa kalkmanız için size yardımcı olacaktır. Yanlışlar, hatalar, kusurlar açıkça itiraf edilebilir. Hatalarınız başınıza kakılmayacaktır. Olsa olsa birkaç nasihat ile karşılaşsınız ancak bu nasihatler de cemaatin iyiliği, "herkesin iyiliği" içindir. Cemaatin görevi yardımcı olmaktır, iyiliği ve güvenli ortamı tahsis etmek için cemaat üyeleri birbirine yardımcı olacaktır.

Bauman'a göre cemaat kelimesi bireye hoş gelir çünkü "dışarıda" hemen her an rekabet ile yıpranır, mücadele ile yorulur, üstüne üstlük hayatın inanılmaz hızıyla yorgun düşeriz. Oradan oraya savrulur, Iain Chambers'ın dediği gibi "modern kentin büyük ve çoğul dünyalarında biz de göçebeler haline geliriz"(1994: 29). Simmel ise kent konusunda düşüncelerini şöyle özetler: "Metropol tipi kişiliğin ruhsal temelini, sınırlar üzerindeki uyarıcıların yoğunluğu oluşturur. Bu, iç ve dış uyarıcılardaki hızlı, kesintisiz değişimden kaynaklanır." (1918: 94). Birbirinin arkasından iş çeviren insanlar daima orada, dışarıda, hayatın içindedir. Cemaatte emniyette hissederiz çünkü burada rekabet yoktur, yıpranmaya neden olacak şeyler kapının dışındadır, burada insanlara güvenebiliriz ve insanların da bize güvendiğini biliriz.

Hayatın hemen hemen her noktasında olduğu gibi, cemaatin içinde de her şeye sahip olmayız. Çağrıştırdığı bütün duygulara rağmen, "hayallerdeki cemaat"ın bir de "hayatlardaki hali" vardır. Ete kemiğe bürünmüş cemaat sundukları karşısında sadakat talep eder, talep ettiği sadakati göstermeyenler ise hıyanetle suçlanır. Florian Gallenberger'in 2015 yapımı *Colonia* filmi, cemaatin talepleri ve cemaat hayatının pratiklerini göstermesi açısından konuyla bağlantılı bir filmidir. Cemaatin içinde özgürlüğünüzden feragat etmek zorundasınız, talep edilen güvenlik, talep edildiği anda özgürlükle vedalaşır. Bireyin güvende hissetmesi için kapılara kilitler asılır, kamera sistemleri kurulur, bunların hepsi terazinin güvenlik kefesine konur, özgürlük kefesi gittikçe boşalır. Güvenlik ağır bastıkça, özgürlük boşa çıkar. Dışarıda da tam tersi geçerlidir, özgürlük ağır bastığı anda birey güvenlik duygusunun boşa çıktığını hisseder ve tekrar başa dönerek cemaat arayışına başlar.

Modern bireysellik, elinde büyük bir hediye paketiyle çıkagelmiştir; paketin içinde o çekici ve arzulanan özgürlük vardır. Ancak bireysellekle gelen özgürlük, güvenlik eksikliğini de beraberinde getirir. Özgürlüğün gelişi güvenliğin gidişidir, ikisini bir arada içeren hediye paketi ise Bauman'a göre sadece en tepedekilere sunulmaktadır.

Bireylerle birlikte, toplumsal olarak da birilerinin daha özgür olabilmesi için başkalarının baskı altına alınması gerekmektedir. Bauman'ın deyişiyle "bu olay biraz örtmeceli bir isimle, 'sanayi devrimi' ismiyle tarihe geçmiştir"(2001: 33). Sanayi devrimiyle birlikte, eski iş ahlakından kopulması gerekmektedir. Geçmişteki iş ahlakı ve çalışma ortamı, fabrika ortamında ve ödül-ceza

sistemleriyle, emir-komuta zincirleriyle sağlanmak istenmiştir ancak başarılı olunamamıştır. Marx'ın deyimiyle “büyük sanayi, rekabeti evrensel kıldı”(Marx ve Engels, 1845: 93). Evrensel rekabet ortamında ise birey yıpranacak, yorulacak biraz soluklanmak ve dinlenebilmek, güvende hissedebilmek için bahsedilen, savaş açılmış, koparıldığı o cemaati arayacaktır.

Weber'in önerdiği gibi işin evden ayrılması, kara geçme ve geçim sağlama meselelerini ahlak, duygu gibi kavramlardan koparmaktadır. İş evden koparıldığında ve rutinleştiğinde, cemaat ortamına ve duygularına veda edilmiştir. Fabrikada yapılan iş, sadece yapılan iştir. Gurur duyulan bir şey yoktur. “Kapitalist, para ile onların emeğini satın alır görünür. Onlar da kapitaliste para karşılığında emeklerini satarlar”(Marx, 1849: 24). Ortaya çıkarttıkları ürüne yabancılaşırlar, iş yapmak ve işini iyi yapmak, ahlaki değerinden yoksunlaşır. Ustabaşı emirler verir, fabrika artık “ev” değildir, işe dair sorumluluklar ve işle ilgili duygular değişmiştir. İşçi değişime uğramıştır. Kapitalist özgürleşmiştir, işçi ise daha fazla baskı altına alınmıştır.

Daha sonraki süreçte, Elton Mayo, çalışma ortamında manevi faktörlerin önemine dikkat çekmiştir. İş yerinin “ev”, tüm çalışanların “aile” olduğu vurgusuyla, iş ilanlarındaki “ailemize katılacak eleman arıyoruz” söylemleriyle, modern dizilerdeki aile gibi iş ortamlarıyla ve bunu vurgulayan patronlarla (Amerikan yapımı The Office'te Michael Scott, Parks and Recreation isimli dizideki Leslie Knope gibi karakterler) karşılaşılır. Bunun böyle görünmesi bir yana, amaçlanan manevi faktörlere değer atfederek işe anlam ve ürüne kalite katmaktır.

İşin rutinleşmesi, her şeyin daha sistemli bir hal alması gidenlere ve onların yerine gelenlere neden olur. Köşe başındaki bakkal, süpermarketle rekabet edemediğinden kapanır. Giden sadece bakkal değildir, aynı zamanda onun orada olacağına dair güvence, günlük yapılan ayaküstü konuşmalardır. “Giden, ‘tekrar karşılaşacağız, gelecekte uzun bir süre boyunca defalarca karşılaşacağız’ kesinliğidir”(Bauman, 2001: 53).

Bauman, uzun zaman boyunca yaşam öyküleri paylaşılmadıkça, topluluklar cemaat olamaz demektedir. Günümüzde bu deneyim eksiktir ve cemaatin zayıflaması, öykülerin yokluğudur.

İnsanlar günümüzde hemen her yerde siteleri, yüksek çitlerin ardındaki gökdelenleri görür. Çitler “onları” dışarıda tutmak içindir. Tıpkı güvenlik kulüpleri, 7/24 izleyen ve kaydeden güvenlik kameraları gibi. Günümüzde “parayı bulan” başarılılar, şehir hayatından kaçmak için korunaklı sitelere kaçar. Büyük paralar öderler, taahhütler verirler. Bütün bunlar davetsiz misafirlerden kaçmak içindir. Korunaklı siteler ve reklamlarını bilirsiniz. Kendi alışveriş merkezleri, kendi spor salonları vardır. Bütün bu “kendi ortamlarının” yaratılması şu yüce amaç içindir: Davetsiz misafirlerden kaçınmak. Vaat edilen, yüksek çitlerin ardında takipçilerden ve ötekilerden uzak hayat deneyimidir, uğruna onca para dökülen şey budur.

Cemaat arzulanmasına karşın, içine girildiğinde bireyi talepleriyle bunaltır. Burada bir de cemaat olmadan cemaat deneyimini yaşatan estetik cemaatler vardır. Estetik cemaat ihtiyacı, kimlik endişeleri tarafından üretilir ve eğlence endüstrisi buradan beslenir.

Ünlüler daima göz önündedir ve günümüzde an be an takip edilebilirler, dolayısıyla paylaşımları her an dolaşımdadır. Dahası, günümüzde internet gibi bir ortam olduğundan, internete giren bilgiyi dolaşımdan kaldırmak neredeyse imkansızdır. Ünlüleri takip eden ve yaşam deneyimlerini dinleyenler, çok özledikleri aidiyet duygusuyla buluşurlar. Yalnız olsalar da çok fazla yalnız vardır, bu onları bir cemaat yapar.

İdoller hemen her yerededir, onlarla sürekli karşılaşırız. Michael Jackson, George Michael, Kanye West, Blue, Take That... İdoller cemaat olmadan cemaat deneyimi yaşatır. Onların yarattığı cemaatte kuşatılma sıkıntısı yoktur. Aidiyet, bu sıkıntıdan kopmuştur. İdoller etrafında şekillenen cemaatler hemen tüketilir, kullandıktan sonra da atılır biçimdedir.

İdoller, estetik cemaatler için bir zorunluluk değildir, idolün yerini başka bir ortak figür de alabilir.

Gerçek gettolarda özgürlüğün reddi amaçlanır. Gönüllü gettolar ise bahsettiğim “yüksek çitli, güvenli siteler” gibidir. Onlar özgürlüğe ve ötekilere karışmama imkanına hizmet ederler. “Gönüllü gettoları” seçenler, seçim yapmıştır, üstelik buralar gerçek getto değildir. Burada dışarıdakinin içeri girmesi çeşitli güvenlik önlemleriyle engellenir, içeridekilerse dışarı çıkabilir. Bir “seçici geçirgenlik” meselesi vardır. Gönüllü gettolarda özgürlük, gerçek gettolardaysa özgürlük karşıtı bir durum vardır. Gönüllü gettolarda birey güvenli hisseder, gerçek gettolarda ise durum böyle değildir.

Gönüllü gettolarda yükselen duvarlar korkuyla, etnik ve ırkçı bölünmelerle yükselir. Gerçek gettolar duvarsız hapisaneler gibidir. Burada Erving Goffman’ın deyimıyla “damgalı”(2014) bireyler bulunur. Damgalı kişiler bir arada yaşar ancak bu onları bir cemaat yapmaz. ‘Benim gibi olan diğerleri’ demek, defalarca bana söylendiği ve gösterildiği şekilde benim kadar değersiz olan diğerleri demektir; ‘daha çok onlar gibi olmak’, şimdi olduğumdan daha değersiz olmak demektir (Bauman, 2001: 128-129). Böyle bir ortam, güvenlikten, sıcaklıktan yoksundur, dolayısıyla böyle bir ortam “cemaatin imkansızlığı” demektir.

Bauman’ın bu kitabı, farklı türdeki cemaatleri ve cemaatleşmeleri tanıyabilmek, cemaat kavramı üzerine akıl yürütebilmek için değerli bir eserdir. Tanımlanan cemaat tipleri ile hemen her yerde karşılaşma olanağı bulabiliriz.

Cemaatler özellikle yorgunluk ve bıkkınlık yaşayan, akışkanlığın temposunda karakteri aşınmış bireylere çekici bir vitrin sunmaktadır. Ancak Bauman’ın ortaya koyduğu gibi bu vitrinler yanıltıcı olabilir. Hayal edilen sıcak, güvenli cemaate karşın, karşılaşılan cemaatler çekişmelerle ve karşı taleplerle dolu olabilir. Bauman eser boyunca bu durumu ve bu durumun yaşanmadığı özel cemaat tiplerini ustalıkla ele alıyor.

Kaynaklar

- Chambers, I. (2005). *Göç, kültür, kimlik*. İ. Türkmen, M. Beşikçi (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Goffman, E. (2014). *Damga*. Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S. N. Ağırnaslı (Çev.). Ankara: Heretik.
- Marx, K. ve Engels, F. (1976). *Alman ideolojisi*. S. Belli (Çev.). Ankara: Sol.
- Marx, K. (2001). *Ücretli emek ve sermaye*. S. Ege (Çev.). Ankara: Bilim ve Sosyalizm.
- Simmel, G. (2003). *Modern kültürde çatışma*. T. Bora, U. Özmakas, N. Kalaycı, E. Gen (Çev.). İstanbul: İletişim.

Film

- Gallenberger, F. (Yönetmen). (2005). *Colonia* [Film].